

א. מ. הברמן

מסכת סופרים וספרות

תולדות סופרים וחוקרים, דברי
ביקורת, מאמרים ורשימות

הוצאת ראובן מס, ירושלים תשל"ז

מפי ש"י עגנון

הרבה שיחות התקיימו בין ש"י עגנון וביני החל בשנת תרפ"ט (1929) בגרמניה, כשבא לשם כדי להשגיח על הדפסת כתביו, ואחרי-כן בירושלים עיר-מושבו. לפרקים היה מעיר על אחד הדברים שסיפר ואמר: רשום את הדברים! את חטאיי אני מזכיר היום. רק חלק מדבריו רשמתי, ורובם של הדברים לא רשמתי. שמא היתה זאת עצלות מצדי.

כדי לתקן במקצת מה שפגמתי בשעתו הנני מפרסם כאן כמה מן הדברים הללו עד כמה שהם נוגעים לעגנון עצמו, לסופרים, לספרות וכדומה.

הוא היה אומר: אצלנו בבוטשאטש היה כל אדם משונה, ומי שלא היה משונה, היה משונה בזה שלא היה משונה.

*

פעם אחת אמרתי לעגנון כי שמעתי מפי אחיו איזה דבר בעניין בית אביו. אמר לי ברוגזה כלשהי: אל תאמין לדברים שבני משפחה מספרים בעניין משפחתם, ואביא ראיה לדבריי: אחותי הצעירה היתה מספרת, כי בביתו היה מנהג לשים מברשת-שיניים בקערת הסדר של פסח. מובן שלא היו דברים מעולם. אלא מאי? אחותי ראתה כי אשתי קונה בערב פסח מברשת-שיניים חדשה, וקשרה אותה למנהג הקערה של הסדר.

*

כמה פעמים שמעתי מפיו: בימי חיי הכרתי רק שני אנשים שאפשר היה לומר עליהם בפה מלא שהיו גדולים: אבי מורי ר' שלום מרדכי וחונתי האדון מארקס.

*

בשנת תרס"ט התראה לראשונה עם ביאליק, ועל כך סיפר: כשהתוודעתי לראשונה עם ביאליק אמר לי בידיש: איך וועל דיר זאגען: דו, ווייל

דו ביסט דאך נאך אַ יינגעלע, אבער דו זאלסט מיר זאגען: איר (אני מדבר אתך בלשון אתה, שכן אתה עדיין נער, אבל אתה תדבר אליי בלשון אתם)...

*

פעם סיפר לי: כשגרתי בהומבורג נכנסתי לביתה של שושנה פרסיץ וישבו שם ביאליק, אחד-העם ועוד כמה סופרים שביקרו בהומבורג. לא אמרו לי שאשב. לקחתי כיסא, ישבתי ואמרתי: הנני מוכן ומזומן לקיים מצוות „במקום גדולים אל תעמוד“ (משלי כה, ו).

*

עגנון היה מקבל הרבה ספרים, אבל מעולם לא שמעתי מפיו הערכה מפורשת על הספרים שקיבל. דבריו היו תמיד במרמז: על ספר אחד אמר כי הוא מונח על שולחנו ומחכה לזמן פנוי. על ספר שני, שאשתו קוראת בו והיא אומרת שיש בו עניין. ועל ספר שלישי אמר שמסר אותו לעוזרת בבית, והוא משער כי ודאי תמצא בו עניין.

*

שמעתי מפיו: מעשה בר' משה בלוי, מראשי האגודה, שמסר ספר לאחד המדפיסים בירושלים. ראה המדפיס שהספר הוא כתב-פולסטר על הרב קוק, ואותו מדפיס היה מחסידיו של הרב. לא ידע מה לעשות, והחליט להתייעץ עם הרב קוק עצמו. אמר לו הרב קוק: טוב שאתה תדפיס את הספר, שכן אם אתה לא תדפיסו, ימצא לו ר' משה מדפיס אחר והוא ידפיסו, מוטב שאתה תרוויח את הכסף.

*

פעם אמר לי בעניין שריפת כל כתבי-ידו בהומבורג: צרה זו באה עלי משום שיצאתי מארץ-ישראל לברלין.

*

פעם סיפר לי על פרס דוד ילין: הסופר ארי אבן-זהב רצה לקבל פרס-ביאליק ולא קיבל. מה עשה? הלך למשפחת ילין ואמר לה: סימן לאיש גדול, שנותנים פרס על שמו. אני מוכן לתת כסף לשם פרס ילין, ובלבד שאני אקבל את הפרס.

*

שמעתי מפיו, כי ביאליק אמר פעם על הסופרים המשתמשים במליצות
השאובות מכלי שני: הם נהנים מן הקוסמטיקה של היפהפיה ואותה
לא ידעו.

*

פעם אמר ביאליק: טרדנים רבים באים אליך, אבל אין טרדן כאדם
האומר לך שאינו רוצה להטרידך.

*

על סיפורו „עידו ועינים” אמר לי: הרעיון לכתוב סיפור זה בא לי
כשישבתי בסוכתו המקושטת של הרב חיים בראדי.
פעם אחרת אמר לי, כי שמע פירוש יפה מפי פרופ' בובר על „עידו ועינים”.
אמרתי לו, שקשה לי להבין את הסיפור ואשמח לשמוע את פירושו של בובר.
ענה לי: לא אומר לך...

*

פעם שמע מפי ביאליק כי את הפרקים הראשונים של „ספיה” כתב
בחלום.

*

עגנון קיבל פרס ביאליק פעמיים: פעם ראשונה בשנת תרצ"ד, ופעם שנייה
בשנת תש"י. כשבירכתי אותו על הפרס השני, אמר לי: הצי-שעה של
קורח רוח בעבודה פוריה שווה בעיני יותר. הוא הוסיף ואמר: שמי יוסף.
ויס"ף בגימטריא קנא"ה, ולואי ולא יקנאו בי חבריי הסופרים.

בעשרה בטבת תש"י נסעתי עם עגנון מירושלים לתל-אביב לטקס
קבלת הפרס. כשיצאנו מן המונית פגשנו בא. ליטאי, שיצא ממערכת „הארץ”.
בירך את עגנון ואמר, שיבוא לטקס. אמר לו עגנון: בעניין זה אספר לך
סיפור: מעשה בר' ישראל מרוזין שנשא אשה בזיווג שני. ראה כי חסידיו
מתכוננים לבוא למקום החתונה. אמר להם: מי שרוצה לראות בעלבוני
יבוא ויראה...

*

שמעתי מפיו: ירדתי לתל-אביב כדי לבקר ידיד. הגעתי לרחובו בדימדומי ערב וחיפשתי את מספר ביתו. ניגש אליי אדם אחד ושאלני: מר עגנון, את מי כבודו מחפש? אמרתי לו, והוא הראני את הבית. אמרתי לו דברי תודה, וביקשתי לדעת מיהו האיש שהכיר אותי בדימדומי הערב. שאלתי אותו: מניין כבודו מכיר אותי? ענה לי: זה שנים שאני נוקט את הכלל: „והיה עק"ב תשמעון" (דברים ז, יב). הבין עגנון, שכוונתו היא: עגנון, קוק, ביאליק. אמרתי לו: הרי אמרו חכמים: „עשה תורתך קב"ע" (אבות א, טו). וכאן הבין האיש שהכוונה היא: קוק, ביאליק, עגנון. השיב מניה וביה: אפילו בעד „בק"ע לגולגולת" (שמות לח, כו) לא אעשה זאת, והתכוון: ביאליק, קוק, עגנון.

לימים בתוך שיחה הזכרתי לו גימטריה זו. אמר לי: אנא, ספר לי את הסיפור עוד פעם...

*

עגנון סיפר לי, כי פעם אמר לביאליק: בכתרך, כתר השירה, תחסר פנינה אחת, היא פנינת החסידות החסרה בשיריך.

*

שמעתי מפיו בשם ש. בן-ציון: מהי סיבת השינוי בין „מזמור לדוד" ו„לדוד מזמור" בתהלים? — כשנחה הרוח על דוד אמר: „מזמור לדוד" וכשהיה שבע רצון ממזמורו אמר: „לדוד מזמור".

*

ליובל השישים של ש"ז שוקן בשנת תרצ"ח הקדיש עגנון את ספרו „ספר סופר וספור". ההדפסה התנהלה בעצלתיים ולא נגמרה בזמן הקבוע. וכיוון שעגנון ובני משפחת שוקן רצו שהספר יופיע ליום היובל, נתבקשתי לרדת לתל-אביב, להגיה את הספר הגהה אחרונה ולהשגיח על העימוד. קיבלתי מעגנון את עלי ההגהה, ושאלתי אותו, אם עבר על היריעות כהלכה. טעות בולטת אוכל לתקן בתל-אביב, אבל שם לא יהיו לי ספרים לעיין בהם בעניין הציטאטין וכדומה בזה, ולא אוכל לתקן דברים שאפקפק בנוסחם. אמר לי: תסמוך עלי. הכל בסדר!

כשעברתי על היריעות בהגהה אחרונה היה עלי לתקן כמה וכמה טעויות דפוס שנעלמו מעיני המחבר.

גמרתי את עבודתי וחזרתי לירושלים. כשנפגשתי עם עגנון אמרתי לו:
למה אמרת לי, שהגהתך היא טובה ומוסמכת, ולא יהיה בה דבר לתקן,
והנה תיקנתי דברים אלה ואלה. בתוך הדברים שתיקנתי הזכרתי את שמו
של המתרגם הידוע: אבן תיבון, שבהגהה סודר: אבן תבן.
אמר לי ספק ברצינות ספק בהיתול: למה תיקנת? הרי זה חרוז כל כך יפה:
אבן תבן...